CAPITOLUL 12

Reforma în Franța

Protestul din Speier şi Mărturisirea de credință de la Augsburg, care au marcat triumful Reformei în Germania, au fost urmate de ani de luptă şi întuneric. Slăbit de dezbinările dintre susținătorii lui şi asaltat de duşmani puternici, protestantismul părea sortit distrugerii totale. Mii de oameni şi-au pecetluit mărturia cu sângele lor. A izbucnit Războiul Civil. Cauza protestantă a fost trădată de unul dintre adepții ei de frunte. Cei mai nobili dintre principii reformați au căzut în mâinile împăratului şi au fost târâți ca prizonieri din oraş în oraş. Dar în clipa acestui aparent triumf, împăratul a fost lovit de înfrângere. El a văzut cum prada i-a fost smulsă din mână şi a fost constrâns, în cele din urmă, să tolereze doctrinele a căror distrugere fusese ambiția vieții sale. Îşi pusese în joc imperiul, bogățiile şi însăşi viața pentru a anihila erezia. Acum şi-a văzut armatele epuizate de lupte, vistieriile secate, multele lui regate amenințate de revoltă, în timp ce pretutindeni se răspândea credința pe care el se străduise inutil să o suprime. Carol al V-lea se luptase împotriva Celui Atotputernic. Dumnezeu spusese: „Să fie lumină!”, dar împăratul căutase să mențină întunericul. Planurile lui eşuaseră şi, îmbătrânit înainte de vreme, epuizat de lupte îndelungate, a abdicat şi s-a retras într-o mănăstire.

În Elveția, ca şi în Germania, au venit zile întunecate pentru Reformă. În timp ce multe cantoane au primit credința reformată, altele s-au agățat cu o stăruință oarbă de crezul Romei. Persecutarea acelora care doreau să primească adevărul a dus, în cele din urmă, la război civil. Zwingli şi mulți dintre cei care se uniseră cu el în lucrarea de reformă au căzut pe câmpul însângerat de la Cappel. Oecolampadius, copleşit de aceste cumplite dezastre, a murit curând după aceea. Roma era biruitoare şi, în multe locuri, părea

că va câştiga tot ce pierduse. Dar Acela ale cărui sfaturi există din veşnicie nu Şi-a uitat nici cauza, nici poporul. Mâna Sa urma să aducă eliberarea. El a ridicat în alte țări lucrători pentru a duce mai departe Reforma.

În Franța, zorile au început să se ivească înainte să se fi auzit de numele lui Luther ca reformator. Unul dintre primii care au înțeles lumina a fost bătrânul Lefèvre, bărbat de o cultură vastă, profesor la Universitatea din Paris şi un catolic sincer şi zelos. În studiile lui cu privire la literatura antică, atenția i-a fost atrasă către Biblie şi a introdus studierea ei în cursurile sale.

Lefèvre era un adorator înflăcărat al sfinților şi se angajase să alcătuiască o istorie a sfinților şi a martirilor, aşa cum era redată în legendele bisericii. Aceasta era o lucrare care necesita multă muncă. Făcuse deja un progres considerabil în această direcție, când i-a venit ideea că ar putea primi un ajutor semnificativ din Biblie şi atunci a început studierea ei în acest scop. Aici, într-adevăr, a găsit sfinți, dar nu ca aceia care figurau în calendarul romano-catolic. Un potop de lumină divină s-a revărsat asupra minții lui. S-a îndepărtat cu uimire şi dezgust de planul pe care şi-l propusese şi s-a dedicat studiului Cuvântului lui Dumnezeu. A început curând să predice adevărurile prețioase pe care le-a descoperit în el.

În 1512, înainte ca Luther sau Zwingli să fi început lucrarea de reformă, Lefèvre scria: „Dumnezeu ne dă, prin credință, acea neprihănire care ne îndreptățeşte, doar prin har, la viață veşnică” (Wylie, vol. 13, cap. 1). Studiind tainele răscumpărării, el exclama: „O, nespusa măreție a acestui schimb – Cel fără păcat este condamnat şi cel vinovat este achitat; Cel binecuvântat poartă blestemul şi cel blestemat este binecuvântat. Viața moare şi cel mort trăieşte. Slava este acoperită de întuneric şi cel care nu cunoştea nimic altceva decât întunericul este îmbrăcat în slavă” (D’Aubigné, London ed., vol. 12, cap. 2).

În timp ce propovăduia că slava mântuirii Îi aparține numai lui Dumnezeu, el afirma de asemenea că datoria de a asculta îi aparține omului. „Dacă eşti membru al bisericii lui Hristos”, spunea el, „eşti membru al trupului Său. Dacă eşti din trupul Său, eşti plin de natură divină. (...) O, dacă oamenii ar putea să pătrundă înțelesul acestui privilegiu, cât de curați, neprihăniți şi sfinți ar trăi şi cât de vrednică de disprețuit ar socoti slava acestei lumi, în comparație cu slava lăuntrică, pe care ochiul firesc nu poate să o vadă” (*Idem,* vol. 12, cap. 2).

Printre studenții lui Lefèvre, erau unii care ascultau cu aviditate cuvintele lui şi care, mult timp după ce glasul învățătorului avea să fie adus la tăcere, urmau să continue vestirea adevărului. Unul dintre aceştia a fost William Farel. Fiul unor părinți evlavioşi şi educat să accepte cu deplină credință învățăturile bisericii, el putea să spună despre sine ca şi apostolul Pavel: „Am trăit ca fariseu după cea mai îngustă partidă a religiei noastre" (Faptele apostolilor 26:5). Catolic devotat, el ardea de zel să-i distrugă pe toți aceia care ar fi îndrăznit să se împotrivească bisericii. „Aş fi scrâşnit din dinți ca un lup furios", spunea el mai târziu, referindu-se la această perioadă a vieții sale, „dacă aş fi auzit pe cineva vorbind împotriva papei" (Wylie, vol. 13, cap. 2). Fusese neobosit în adorarea sfinților împreună cu Lèfevre, vizitând toate bisericile din Paris, închinându-se la altare şi împodobind cu daruri locurile sfinte. Dar aceste ritualuri nu au putut să-i aducă pace în suflet. Convingerea că era păcătos îl urmărea şi, cu toate faptele de penitență pe care le săvârşise, n-a reuşit s-o îndepărteze. El asculta cuvintele reformatorului ca şi când ar fi fost rostite de o voce din cer: „Mântuirea este prin har." „Cel nevinovat este condamnat şi vinovatul este achitat." „Numai crucea lui Hristos deschide porțile cerului şi închide porțile iadului" (*Idem,* vol. 13, cap. 2).

Farel a primit adevărul cu bucurie. S-a întors de la robia tradiției la libertatea fiilor lui Dumnezeu printr-o pocăință ca a lui Pavel. „În locul unei inimi ucigaşe, de lup lacom", s-a întors, spunea el, „liniştit ca un miel blând şi nevinovat, având inima cu totul îndepărtată de papa şi predată lui Iisus Hristos" (D'Aubigné, vol. 12, cap. 3).

În timp ce Lefèvre continua să răspândească lumina printre studenții săi, Farel, tot aşa de entuziasmat pentru cauza lui Hristos cum fusese pentru cauza papei, a început să vestească adevărul în public. Un demnitar al bisericii, episcopul de Meaux, s-a unit curând după aceea cu ei. Alți profesori, apreciați pentru capacitatea şi cultura lor, s-au unit şi ei în proclamarea Evangheliei, câştigând adepți în toate clasele sociale, de la casele meseriaşilor şi țăranilor, până la palatul regelui. Sora lui Francisc I, monarhul de atunci, a primit credința reformată. Chiar regele şi regina-mamă păreau pentru un timp că îi sunt favorabili, iar reformatorii aşteptau cu speranțe mari vremea când Franța avea să fie câştigată la Evanghelie.

Dar speranțele lor nu aveau să se împlinească. Încercări şi persecuții îi aşteptau pe ucenicii lui Hristos. Totuşi acestea au fost as-

cunse cu îndurare de ochii lor. A venit un timp de pace, ca ei să se întărească pentru a face față furtunii; şi Reforma a progresat rapid. Episcopul de Meaux lucra cu râvnă în dioceza lui pentru a instrui atât clerul, cât şi poporul. Preoții ignoranți şi imorali au fost îndepărtați şi, atât cât a fost posibil, au fost înlocuiți cu bărbați instruiți şi evlavioşi. Episcopul dorea foarte mult ca poporul lui să aibă acces la Cuvântul lui Dumnezeu, şi lucrul acesta a fost realizat curând. Lefèvre şi-a luat răspunderea traducerii Noului Testament. Şi chiar în aceeaşi perioadă în care Biblia germană a lui Luther ieşea de sub tipar la Wittenberg, Noul Testament în limba franceză era publicat la Meaux. Episcopul n-a cruțat nici efort, nici cheltuială pentru a-l răspândi în parohiile lui şi, în curând, țăranii din Meaux erau în posesia Sfintelor Scripturi.

După cum călătorii chinuiți de sete salută cu bucurie un izvor de apă proaspătă, tot aşa au primit aceşti oameni solia Cerului. Lucrătorii din câmp şi meseriaşii din ateliere se încurajau la munca lor zilnică vorbind despre adevărurile prețioase ale Bibliei. Seara, în loc să plece la cârciumă, se adunau unul în casa altuia pentru a citi Cuvântul lui Dumnezeu şi a se uni în rugăciune şi laudă. O mare schimbare s-a văzut curând în aceste localități. Deşi aparțineau clasei celei mai umile, țărănimii neînvățate care trudea din greu, puterea reformatoare şi înălțătoare a harului divin a fost văzută în viața lor. Umili, iubitori şi sfinți, ei stăteau ca martori pentru ceea ce va împlini Evanghelia în viața acelora care o acceptă cu sinceritate.

Lumina aprinsă la Meaux şi-a răspândit razele până departe. Numărul convertiților creştea în fiecare zi. Mânia ierarhilor Romei a fost, pentru un timp, ținută în frâu de rege, care disprețuia bigotismul călugărilor. Dar, în cele din urmă, conducătorii papali au învins. S-au înălțat rugurile. Episcopul de Meaux, constrâns să aleagă între foc şi retractare, a acceptat calea cea mai uşoară. Dar, în ciuda căderii conducătorului, turma lui a rămas statornică. Mulți au dat mărturie pentru adevăr în mijlocul flăcărilor. Prin curajul şi credincioşia lor pe rug, aceşti umili creştini au vorbit înaintea a mii de oameni care, în zilele de pace, nu auziseră mărturia lor.

Nu numai cei umili şi săraci au avut curajul să dea mărturie pentru Hristos în mijlocul suferințelor şi a batjocurilor. În sălile maiestuoase ale castelelor şi palatelor, se aflau oameni nobili care prețuiau adevărul mai presus de bogăție, rang sau chiar viață. Armura regală ascundea inimi mai nobile şi mai statornice decât roba şi mitra episcopală. Louis de Berquin era de origine nobilă. Era un

cavaler viteaz şi curtenitor, devotat studiului, cu maniere alese şi de o moralitate ireproşabilă. „El era”, spune un scriitor, „un adept fidel al rânduielilor papale şi un pasionat ascultător al liturghiilor şi al predicilor (...) şi, ca încoronare a tuturor acestor virtuţi, detesta luteranismul.” Dar, asemenea multor altora, călăuzit în mod providenţial către Biblie, a fost uimit când a descoperit în ea „nu doctrinele Romei, ci doctrinele lui Luther” (Wylie, vol. 13, cap. 9). De aici înainte, el s-a devotat cu totul cauzei Evangheliei.

Era considerat „cel mai erudit dintre nobilii Franţei”. Geniul şi elocvenţa lui, curajul şi zelul lui eroic, precum şi influenţa lui la curte – căci era un favorit al regelui – l-au făcut să fie privit de mulţi ca hărăzit să devină reformatorul ţării sale. Beza spunea: „Berquin ar fi fost un al doilea Luther, dacă ar fi găsit în Francisc I un al doilea prinţ elector.” „El este mai rău decât Luther”, se plângeau adepţii papalităţii (*Idem,* vol. 13, cap. 9). Într-adevăr, el era mai de temut pentru romano-catolicii din Franţa. L-au aruncat în temniţă ca pe un eretic, dar a fost pus în libertate de rege. Lupta a continuat ani de zile. Francisc, oscilând între Roma şi Reformă, tolera şi restrângea alternativ zelul feroce al călugărilor. Berquin a fost întemniţat de trei ori de autorităţile papale, numai pentru a fi eliberat de monarh, care, admirându-i geniul şi caracterul nobil, a refuzat să-l jertfească răutăţii ierarhiei papale.

Berquin a fost avertizat în repetate rânduri în legătură cu pericolul care îl ameninţa în Franţa şi a fost îndemnat să urmeze calea acelora care-şi găsiseră siguranţa într-un exil voluntar. Erasmus, cel timid şi oportunist care, cu toată splendoarea erudiţiei lui, n-a reuşit niciodată să se ridice la măreţia morală care ţine mai puţin la viaţă şi onoruri decât la adevăr, i-a scris lui Berquin: „Cere să fii trimis ca ambasador în vreo ţară străină; du-te şi călătoreşte în Germania. Îi cunoşti pe Beda şi pe cei asemenea lui – el este un monstru cu o mie de capete, care aruncă venin în toate părţile. Vrăjmaşii tăi se numesc «legiune». Şi de-ar fi cauza ta mai bună decât aceea a lui Iisus Hristos, ei tot nu te-ar lăsa până nu te-ar distruge în mod groaznic. Nu te încrede prea mult în protecţia regelui. În orice caz, *nu mă compromite* faţă de profesorii de teologie” (*Idem,* vol. 13, cap. 9).

Dar, pe măsură ce pericolele se înmulţeau, zelul lui Berquin creştea mai mult. Departe de a adopta sfatul prudent şi protector de sine al lui Erasmus, s-a hotărât să acţioneze mai îndrăzneţ. El nu avea să stea doar în apărarea adevărului, ci urma să atace ră-

tăcirea. Va îndrepta împotriva romano-catolicilor acuzația de erezie pe care aceştia căutau s-o arunce asupra lui. Cei mai activi şi mai înverşunați adversari ai lui erau doctorii şi călugării eruditi ai departamentului de teologie al marii universități din Paris, una dintre cele mai înalte autorități ecleziastice atât a oraşului, cât şi a națiunii. Din scrierile acestor doctori, Berquin a extras douăsprezece afirmații pe care le-a declarat public drept „eretice şi contra Bibliei" şi a apelat la rege să judece în această dispută.

Suveranul, bucuros că are ocazia de a pune în contrast capacitatea şi perspicacitatea adversarilor şi încântat de ocazia de a umili mândria călugărilor, le-a poruncit romano-catolicilor să-şi apere cauza cu Biblia. Ei ştiau că această armă nu le va fi de folos. Întemnițarea, tortura şi rugul erau armele pe care ştiau să le mânuiască cel mai bine. Rolurile s-au schimbat şi s-au văzut în situația de a cădea în groapa în care speraseră să-l arunce pe Berquin. Uluiți, căutau o cale de scăpare.

„Chiar în timpul acela a fost mutilată o statuie a Fecioarei, de la colțul unei străzi." În oraş, s-a produs mare agitație. Mulțimi de oameni s-au adunat acolo ca să-şi exprime jalea şi indignarea. Regele, de asemenea, era profund mişcat. Aceasta era o situație pe care călugării puteau să o folosească în favoarea lor şi s-au grăbit să profite de ea. „Acestea sunt roadele învățăturii lui Berquin", strigau ei. „Totul este pe punctul să fie distrus – religia, legile şi chiar tronul – de către această conspirație luterană" (*Idem,* vol. 13, cap. 9).

Berquin a fost arestat din nou. Regele s-a retras din Paris şi astfel călugării au fost liberi să-şi aducă planul la îndeplinire. Reformatorul a fost judecat şi condamnat la moarte, iar de teamă ca Francisc să nu intervină să-l elibereze, sentința a fost executată chiar în ziua în care a fost pronunțată. La amiază, Berquin era condus spre locul execuției. O mulțime imensă s-a adunat să fie martoră la acest eveniment şi mulți au văzut cu uimire şi cu presimțiri sumbre că victima fusese aleasă din cea mai bună şi mai curajoasă dintre familiile nobile din Franța. Uimirea, indignarea, batjocura şi ura amară întunecau fețele din acea mulțime agitată. Doar pe o singură față nu se vedea nicio umbră. Gândurile martirului erau departe de scena aceea plină de frământare. El era conştient numai de prezența Domnului Său.

Nu lua în seamă nimic; nici carul mizerabil în care era dus, nici fețele încruntate ale persecutorilor lui, nici moartea groaznică la care mergea. Acela care trăieşte, care a fost mort şi care este viu

în vecii vecilor, şi care are cheile morții şi ale locuinței morților era alături de el. Fața lui Berquin radia de pacea şi lumina cerului. Se îmbrăcase cu o haină frumoasă, purtând „o pelerină de catifea, un pieptar de satin şi damasc şi pantaloni auriți" (D'Aubigné, *History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin,* vol. 2 cap. 16). Era pe punctul de a-şi mărturisi credința înaintea Împăratului împăraților şi a universului care stătea ca martor şi niciun semn de tristețe nu trebuia să-i umbrească bucuria.

În timp ce procesiunea înainta încet pe străzile aglomerate, oamenii observau cu uimire pacea neumbrită, triumful plin de bucurie din privirea şi ținuta sa. „El este", spuneau ei, „ca cineva care stă într-un templu şi meditează la lucrurile sfinte" (Wylie, vol. 13, cap. 9).

La rug, Berquin a încercat să adreseze mulțimii câteva cuvinte, dar călugării, temându-se de efectul lor, au început să strige, ostaşii au început să zăngăne armele şi larma lor a acoperit glasul martirului. Astfel, în anul 1529, cea mai înaltă autoritate literară şi ecleziastică a Parisului cult „le-a dat gloatelor din anul 1793 exemplul odios de a înăbuşi pe eşafod cuvintele sacre ale unui muribund" (*Idem,* vol. 13, cap. 9).

Berquin a fost strangulat şi corpul i-a fost mistuit de flăcări. Vestea morții sale le-a provocat întristare adepților Reformei din întreaga Franță. Dar exemplul lui n-a fost uitat. „Şi noi suntem gata", spuneau martorii adevărului, „să întâmpinăm moartea cu bucurie, ațintindu-ne privirea către viața ce va veni" (D'Aubigné, *History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin,* vol. 2, cap. 16).

În timpul persecuției din Meaux, predicatorii credinței reformate, fiind privați de dreptul de a predica, au plecat spre alte câmpuri. După un timp, Lefèvre a plecat în Germania. Farel s-a reîntors în oraşul natal din estul Franței, pentru a răspândi lumina în patria copilăriei lui. Veştile sosiseră deja despre ce se întâmplase la Meaux şi adevărul pe care el îl propovăduia cu zel neînfricat a găsit ascultători. Curând, autoritățile s-au ridicat să-l aducă la tăcere şi a fost alungat din oraş. Pentru că nu mai putea să lucreze în mod public, Farel parcurgea câmpiile şi satele, predicând în locuințe particulare, pe pajişti retrase şi găsind adăpost în păduri şi peşteri stâncoase care fuseseră ascunzătorile lui în copilărie. Dumnezeu îl pregătea pentru încercări mai mari. „Necazurile, persecuțiile şi uneltirile lui Satana, despre care am fost avertizat, nu mi-au lipsit", spunea el. „Sunt mult mai aspre decât aş fi putut să le suport

singur, dar Dumnezeu este Tatăl meu. El mi-a dat şi-mi va da întotdeauna puterea pe care o cer" (D'Aubigné, *History of the Reformation of the Sixteenth Century,* vol. 12, cap. 9).

Ca şi în zilele apostolice, persecuția mai degrabă a „lucrat la înaintarea Evangheliei" (Filipeni 1:12). Alungați din Paris şi Meaux, „cei ce se împrăştiaseră mergeau din loc în loc şi propovăduiau Cuvântul" (Faptele 8:4). Astfel, lumina şi-a croit drum în multe dintre provinciile îndepărtate ale Franței.

Dumnezeu continua să-Şi pregătească lucrători pentru extinderea cauzei Sale. Într-una din şcolile din Paris se afla un tânăr liniştit, profund, care devenise deja o minte puternică şi pătrunzătoare şi care se distingea atât printr-un caracter ireproşabil, cât şi prin entuziasm intelectual şi devotament religios. Geniul şi conştiinciozitatea lui au făcut din el, în scurt timp, mândria colegiului şi se anticipa cu încredere că Jean Calvin va deveni unul dintre cei mai capabili şi mai onorați apărători ai bisericii. Dar o rază a luminii divine a pătruns chiar înăuntrul zidurilor scolasticismului şi superstiției de care era înconjurat Calvin. El s-a înfiorat când a aflat despre noile doctrine, neîndoindu-se câtuşi de puțin că ereticii meritau focul căruia îi erau încredințați. Dar fără voia lui, a fost adus față în față cu erezia şi constrâns să verifice puterea teologiei Romei în combaterea învățăturilor protestante.

La Paris se afla un văr al lui Calvin care se alăturase reformatorilor. Cei doi veri se întâlneau adesea şi discutau problemele care tulburau creştinătatea. „În lume sunt doar două religii", spunea Olivetan, protestantul. „O categorie de religii pe care au inventat-o oamenii şi în care omul se mântuieşte prin ceremonii şi prin fapte bune. Cealaltă este religia care este prezentată în Biblie şi care îl învață pe om să caute mântuirea numai prin harul fără plată al lui Dumnezeu."

„Mie nu-mi trebuie niciuna dintre noile voastre doctrine", a exclamat Calvin. „Îți închipui tu că am trăit toată viața în rătăcire?" (Wylie, vol. 13, cap. 7).

Dar în mintea lui s-au trezit gânduri pe care nu putea să le alunge. Singur în camera lui, cugeta la cuvintele vărului său. Convingerea că era păcătos îl urmărea şi s-a văzut fără mijlocitor în prezența unui Judecător sfânt şi drept. Mijlocirea sfinților, faptele bune, ceremoniile bisericii, toate acestea erau fără efect pentru ispăşirea păcatului. Nu vedea înainte nimic altceva decât întunericul disperării veşnice. În zadar s-au străduit doctorii bisericii să-i aline durerea.

A recurs zadarnic la mărturisire şi penitenţe. Acestea nu puteau să împace sufletul cu Dumnezeu.

Pe când era încă absorbit de aceste lupte zadarnice, Calvin, vizitând într-o zi din întâmplare una dintre pieţele publice, a fost martor la arderea unui eretic. S-a umplut de uimire văzând expresia de pace de pe faţa martirului. În mijlocul chinurilor acelei morţi teribile şi sub condamnarea cea mai grozavă a bisericii, el manifesta o credinţă şi un curaj pe care tânărul student le-a pus în contrast dureros cu propria lui disperare şi întunecime, deşi trăia în cea mai strictă ascultare de biserică. El ştia că ereticii îşi întemeiau credinţa pe Biblie. S-a hotărât să o studieze şi să descopere, dacă va fi posibil, secretul bucuriei lor.

În Biblie, el L-a găsit pe Hristos. „O, Tată", a strigat el, „jertfa Lui a potolit mânia Ta, sângele Lui a spălat necurăţiile mele, crucea Lui a purtat blestemul meu, moartea Lui a făcut ispăşire pentru mine. Noi am născocit multe absurdităţi, dar Tu ai pus Cuvântul Tău înaintea mea ca o făclie şi mi-ai atins inima, pentru ca eu să consider o urâciune toate celelalte merite, în afară de acelea ale lui Iisus" (Martyn, vol, 3, cap. 13).

Calvin fusese pregătit academic pentru preoţie. Pe când avea numai 12 ani, fusese selectat pentru capelania unei biserici mici şi capul îi fusese tuns de către episcop, în conformitate cu canonul bisericii. N-a fost hirotonit, nici n-a îndeplinit sarcinile unui preot, dar a devenit membru al clerului, purtând titlul respectiv funcţiei sale şi primind o indemnizaţie pentru aceasta.

Acum, dându-şi seama că nu va putea niciodată să devină preot, s-a dedicat pentru un timp studiului dreptului, dar, în cele din urmă, a renunţat la acest plan şi s-a hotărât să-şi dedice viaţa Evangheliei. A ezitat însă să devină predicator. Era din fire timid şi era împovărat de simţul marii răspunderi a acestei poziţii şi dorea să se dedice în continuare studiului. Insistenţele serioase ale prietenilor săi l-au făcut totuşi, în cele din urmă, să consimtă. „Este un lucru minunat", spunea el, „ca cineva cu o origine atât de umilă să fie înălţat la o demnitate atât de mare" (Wylie, vol. 13, cap. 9).

Calvin şi-a început liniştit lucrarea şi cuvintele lui erau ca roua care înviorează pământul. Părăsise Parisul şi acum se afla într-un orăşel de provincie, sub protecţia prinţesei Margareta, care, din dragoste pentru Evanghelie, îşi întinsese protecţia asupra ucenicilor acesteia. Calvin era încă tânăr şi avea un comportament amabil şi modest. Lucrarea lui a început cu oamenii, în casele lor. Încon-

jurat de membrii familiei, el citea Biblia şi descoperea adevărurile mântuirii. Aceia care auzeau solia duceau vestea bună şi altora şi, curând, Calvin şi-a extins activitatea în cătunele şi oraşele din jur. El găsea intrare atât în castele, cât şi în colibe şi înainta punând temelia unor biserici care urmau să depună o mărturie neînfricată în favoarea adevărului.

După câteva luni se afla iarăşi la Paris. În cercul savanților domnea o agitație neobişnuită. Studiul limbilor antice îi condusese pe oameni la Biblie şi mulți ale căror inimi nu fuseseră atinse de adevărurile ei le discutau cu înflăcărare şi chiar se luptau cu apărătorii romano-catolicismului. Calvin, deşi era un luptător abil în cadrul disputelor teologice, avea de îndeplinit o misiune mai înaltă decât aceea a profesorilor zgomotoşi. Mințile oamenilor fuseseră trezite şi acum era momentul să li se descopere adevărul. În timp ce sălile universităților erau pline de zarva disputei teologice, Calvin mergea din casă în casă, deschidea Biblia înaintea oamenilor şi le vorbea despre Hristos, şi despre El răstignit.

În providența lui Dumnezeu, Parisul trebuia să primească o nouă invitație de a accepta Evanghelia. Chemarea lui Lefèvre şi a lui Farel fusese respinsă, dar mesajul trebuia auzit din nou de către toate clasele din acea metropolă. Regele, influențat de considerente politice, nu trecuse pe deplin de partea Romei, împotriva Reformei. Margareta, sora lui, mai nutrea încă speranța că protestantismul va triumfa în Franța. Ea a hotărât ca în Paris să se predice credința reformată. În absența regelui, ea i-a poruncit unui pastor protestant să predice în bisericile oraşului. Deoarece demnitarii papali au interzis acest lucru, prințesa a pus la dispoziție palatul. Un apartament a fost amenajat drept capelă şi s-a anunțat că în fiecare zi, la o anumită oră se va ține o predică, fiind invitați să participe oameni din toate clasele sociale. Mulțimile se adunau la serviciul divin. Nu numai capela, dar şi anticamerele şi coridoarele erau aglomerate. În fiecare zi se adunau cu miile – nobili, bărbați de stat, juriști, negustori şi meseriaşi. Regele, în loc să interzică adunările, a poruncit ca două biserici din Paris să fie deschise. Niciodată înainte nu fusese oraşul atât de atins de Cuvântul lui Dumnezeu. Duhul vieții venit din ceruri părea să însuflețească oamenii. Cumpătarea, curăția, ordinea şi hărnicia au luat locul beției, imoralității, certurilor şi trândăviei.

Dar ierarhii papali nu erau inactivi. Deoarece regele încă refuza să intervină pentru a opri predicarea, clerul s-a îndreptat către po-

porul de rând. N-a fost cruțat niciun mijloc pentru a trezi temerile, prejudecățile şi fanatismul mulțimii ignorante şi superstițioase. Supunându-se orbeşte învățătorilor falşi, Parisul, ca şi Ierusalimul din vechime, n-a cunoscut nici vremea cercetării lui, nici lucrurile care puteau să-i dea pacea. Timp de doi ani, Cuvântul lui Dumnezeu a fost predicat în capitală. Dar, în timp ce mulți primiseră Evanghelia, majoritatea oamenilor au respins-o. Francisc făcuse o demonstrație de toleranță numai pentru a sluji scopurilor lui, iar adepții papalității au reuşit să recâştige supremația. Din nou, bisericile au fost închise, iar rugurile, aprinse.

Calvin era încă la Paris, unde se pregătea prin studiu, meditație şi rugăciune pentru lucrările lui viitoare şi continua să răspândească lumina. Însă, în cele din urmă, suspiciunea a fost îndreptată asupra lui. Autoritățile s-au hotărât să-l predea flăcărilor. Considerându-se sigur în locul lui retras, el nu avea nicio idee cu privire la iminența pericolului, atunci când prietenii au năvălit în camera lui cu vestea că poliția era pe punctul de a-l aresta. Chiar în clipa aceea s-a auzit o ciocănitură puternică la poartă. Nu era niciun moment de pierdut. Unii dintre prietenii săi i-au ținut pe polițişti la uşă, în timp ce alții l-au ajutat pe reformator să coboare pe fereastră şi el a pornit în grabă către periferia oraşului. Găsind adăpost în căsuța unui muncitor care era adept al reformei, s-a deghizat în hainele gazdei şi, ducând pe umeri o sapă, şi-a început călătoria. Mergând spre sud, şi-a găsit din nou refugiu pe domeniile Margaretei (vezi D'Aubigné, *History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin,* vol. 2, cap. 30).

Aici a rămas câteva luni în afara oricărui pericol, sub protecția unor prieteni puternici şi s-a angajat ca şi înainte în studiu. Dar avea pe inimă evanghelizarea Franței şi n-a putut să stea mult timp inactiv. Îndată ce furtuna s-a domolit puțin, a căutat un nou câmp de lucru în Poitiers, unde exista o universitate şi unde noile concepții fuseseră deja primite favorabil. Oameni din toate clasele sociale ascultau cu bucurie Evanghelia. Ea nu era predicată în public, ci în locuința prefectului, în camerele lui de oaspeți şi uneori într-o grădină publică, unde Calvin oferea cuvintele vieții veşnice acelora care doreau să asculte. După un timp, când numărul ascultătorilor a crescut, s-a considerat că este mai sigur să se adune în afara oraşului. Ca loc de întrunire a fost aleasă o peşteră dintr-un defileu îngust şi adânc, unde copacii şi stâncile suspendate făceau ca locul să fie şi mai retras. Grupe mici de oameni, care părăseau oraşul

pe drumuri diferite, se întâlneau aici. În acest loc retras, Biblia era citită şi explicată cu glas tare. Aici a fost celebrată prima dată Cina Domnului de către protestanții din Franța. Din această biserică mică au fost trimişi în lucrare câțiva evanghelişti credincioşi.

O dată în plus, Calvin s-a întors la Paris. Încă nu putea să renunțe la speranța că Franța, ca națiune, va primi Reforma. Dar a găsit aproape toate uşile închise pentru lucrarea sa. A predica Evanghelia aici însemna a merge direct la rug şi, în cele din urmă, s-a hotărât să plece în Germania. De abia părăsise Franța, când furtuna a izbucnit asupra protestanților şi, dacă ar fi rămas acolo, cu siguranță ar fi fost cuprins şi el în dezastrul general.

Reformatorii francezi, dornici să-şi vadă țara mergând în pas cu Germania şi Elveția, s-au hotărât să dea o lovitură îndrăzneață superstițiilor Romei, prin care să trezească întreaga națiune. Ca urmare, au pus în toată Franța, într-o singură noapte, afişe prin care atacau liturghia. În loc să ajute la înaintarea reformei, această acțiune entuziastă, dar nechibzuită, a adus nenorocire nu numai peste propagatorii ei, ci şi peste prietenii credinței reformate din întreaga Franță. Le-a oferit romano-catolicilor ceea ce doriseră de mult timp – un pretext pentru a cere distrugerea totală a ereticilor, ca agitatori primejdioşi pentru stabilitatea tronului şi pentru pacea națiunii.

O mână secretă – niciodată nu s-a ştiut dacă a fost a unui prieten imprudent sau a unui duşman perfid – a pus un afiş pe uşa camerei private a regelui. Monarhul s-a îngrozit. În acest afiş erau atacate în mod necruțător superstițiile care primiseră venerare de-a lungul secolelor. Dar îndrăzneala fără precedent de a aduce aceste declarații clare şi uluitoare chiar la cunoştința regelui i-a trezit acestuia furia. În uimirea sa, a rămas pentru un scurt timp tremurând şi fără grai. Apoi, furia sa şi-a găsit expresie în teribilele cuvinte: „Să fie arestați, fără deosebire, toți cei care sunt bănuiți de erezie luterană. Îi voi extermina” (*Idem,* vol. 4, cap. 10). Zarurile au fost aruncate. Regele s-a hotărât să treacă pe deplin de partea Romei.

Imediat au fost luate măsuri pentru arestarea tuturor luteranilor din Paris. Un biet meseriaş, adept al credinței reformate, care fusese obişnuit să convoace pe credincioşi la adunările lor secrete, a fost arestat şi, sub amenințarea cu arderea pe rug, i s-a poruncit să-l conducă pe emisarul papal la casa fiecărui protestant din oraş. El s-a dat înapoi cu groază de la această propunere josnică, dar, în cele din urmă, teama de flăcări a învins şi el a consimțit să devină trădătorul fraților lui. Precedat de ostie şi înconjurat de o suită de

preoți, purtători de cădelnițe, călugări şi soldați, Morin, anchetatorul regal, şi trădătorul străbăteau încet şi tăcut străzile oraşului. Demonstrația era în aparență făcută în cinstea „sfântului sacrament", ca un act de ispăşire pentru insulta adusă liturghiei de către protestatari. Dar în spatele acestei procesiuni se ascundea un plan criminal. Când ajungeau în dreptul casei unui luteran, trădătorul făcea un semn, dar nu rostea niciun cuvânt. Procesiunea se oprea, intrau în casă, familia era târâtă şi pusă în lanțuri şi procesiunea groaznică pornea mai departe, în căutarea altor victime. „N-a fost cruțată nicio casă, mare sau mică, nici colegiile universității din Paris. (...) Morin făcea tot oraşul să tremure. (...) Era domnia terorii" (*Idem,* vol. 4, cap. 10).

Victimele erau omorâte în chinuri groaznice, dându-se ordine speciale ca focul să ardă încet, pentru a le prelungi agonia. Dar protestanții mureau ca biruitori. Statornicia lor a fost de neclintit, iar pacea lor, neumbrită. Persecutorii, nefiind în stare să le schimbe hotărârea fermă, se simțeau înfrânți. „Eşafoadele erau ridicate în toate cartierele Parisului, iar arderile pe rug au continuat zile în şir, având drept scop să răspândească prin aceste execuții groaza de erezie. Totuşi, în cele din urmă, avantajul a rămas de partea Evangheliei. Tot Parisul a putut să vadă ce fel de oameni fuseseră formați de noile învățături. Nu exista amvon care să vorbească asemenea rugului martirilor. Bucuria calmă care lumina fețele acestor oameni pe când se îndreptau spre locul de execuție, eroismul lor în mijlocul flăcărilor chinuitoare, blândețea cu care iertau injuriile, toate acestea transformau, nu în puține cazuri, mânia în milă şi ura în dragoste şi pledau cu o elocvență irezistibilă în favoarea Evangheliei" (Wylie, vol. 13, cap. 20).

Hotărâți să mențină furia populară la apogeu, preoții au răspândit cele mai groaznice acuzații la adresa protestanților. Erau acuzați că ar fi complotat la masacrarea catolicilor, la răsturnarea guvernului şi la asasinarea regelui. Nicio urmă de dovadă n-a putut să fie adusă în sprijinul acuzaților. Aceste prevestiri rele urmau totuşi să se împlinească, însă în împrejurări cu totul deosebite şi din motive cu caracter opus. Cruzimile la care au fost supuşi protestanții nevinovați de către catolici s-au acumulat într-o încărcătură de răzbunare, care, după secole, a avut ca rezultat însăşi nenorocirea pe care ei o preziseseră ca fiind iminentă pentru rege, guvern şi supuşii lui, fiind însă adusă la îndeplinire de susținătorii papalității şi de necredincioşi. Nu instituirea, ci suprimarea protestantismului

urma să aducă, după trei sute de ani, calamități groaznice asupra Franței.

Suspiciunea, neîncrederea şi teroarea domneau în toate clasele societății. În timpul panicii generale, s-a văzut cât de adânc prinsese rădăcini învățătura luterană în mințile oamenilor care aveau cea mai înaltă educație, influență şi integritate. Posturi care presupuneau încredere şi onoare au devenit deodată vacante. Meseriaşi, tipografi, oameni învățați, profesori din universități, scriitori şi chiar oameni de la curte dispăruseră. Sute de oameni au fugit din Paris, exilându-se de bunăvoie din țara natală, în multe cazuri acesta constituind primul indiciu că priviseră favorabil credința reformată. Adepții papalității priveau în jur cu uimire, gândindu-se că fuseseră tolerați în mijlocul lor atât de mulți eretici nebănuiți. Furia lor s-a revărsat atunci peste mulțimile de victime mai umile care erau sub puterea lor. Închisorile gemeau şi chiar văzduhul părea că se întunecase de fumul rugurilor aprinse pentru mărturisitorii Evangheliei.

Francisc I se mândrise că fusese promotorul marii mişcări de redeşteptare culturală care a marcat începutul secolului al XVI-lea. Se delectase să adune la curtea lui oameni de litere din orice țară. Toleranța care fusese acordată Reformei se datora, cel puțin în parte, dragostei lui pentru cultură şi disprețului pe care-l avea față de ignoranța şi superstiția călugărilor. Dar, din zelul de a suprima erezia, acest protector al culturii a emis un edict prin care interzicea în toată Franța activitățile de tipărire. Francisc I reprezintă unul dintre multele exemple care dovedesc faptul că a fi cult nu este o garanție contra intoleranței şi persecuției religioase.

Printr-o ceremonie publică solemnă, Franța urma să se dedice cu totul distrugerii protestantismului. Preoții au cerut ca insulta adusă Cerului prin condamnarea liturghiei să fie ispăşită cu sânge, iar regele, spre binele poporului său, să aprobe public această lucrare înspăimântătoare.

Ziua de 21 ianuarie 1535 a fost stabilită pentru acest cumplit ceremonial. Au fost stârnite temerile superstițioase şi ura bigotă a întregii națiuni. Străzile Parisului erau aglomerate de mulțimile care se adunaseră din toate împrejurimile. Ziua urma să înceapă printr-o procesiune vastă şi impunătoare. „De-a lungul drumului pe care urma să treacă procesiunea, casele aveau arborate însemne de doliu şi din loc în loc erau ridicate altare.” În fața fiecărei uşi era aprinsă o torță în cinstea „sfântului sacrament”. Cortegiul s-a

format la palatul regal, înainte de zorii zilei. „Întâi veneau steagurile şi crucile mai multor parohii, apoi cetățenii, mergând doi câte doi şi ducând torțe. Urmau patru ordine călugăreşti, fiecare în vestimentația specifică. După aceea, venea o vastă colecție de moaşte renumite. În urma acestora se aflau clericii trufaşi călare, în mantiile lor purpurii şi stacojii, împodobiți cu pietre prețioase – o demonstrație superbă şi strălucitoare.

„Ostia era purtată de episcopul Parisului sub un baldachin magnific..., susținut de patru prinți de sânge nobil. (...) După ostie mergea regele. (...) În ziua aceea, Francisc I nu purta nici coroana, nici haina regală." Cu „capul descoperit, cu ochii plecați în pământ şi cu o lumânare aprinsă în mână", regele Franței a apărut „în ținută de penitent" (*Idem,* vol. 13, cap. 21). La fiecare altar se pleca în umilință, nu pentru viciile care-i mânjeau sufletul, nici pentru sângele nevinovat care-i păta mâinile, ci pentru păcatul îngrozitor al supuşilor lui care îndrăzniseră să condamne liturghia. După el veneau regina şi demnitarii statului, mergând şi ei doi câte doi, fiecare cu câte o torță aprinsă.

Ca parte a slujbelor zilei, însuşi monarhul s-a adresat înalților demnitari ai regatului, în sala mare a palatului episcopal. El a apărut înaintea lor cu o înfățişare tristă şi, în cuvinte de o elocvență mişcătoare, a deplâns „crima, hula, ziua de tristețe şi dezonoare" care venise peste națiune. A făcut apel la toți supuşii loiali să contribuie la extirparea periculoasei erezii care amenința Franța cu ruina. „Pe cât e de adevărat că sunt rege, domnilor", spunea el, „pe atât de adevărat e că, dacă aş vedea că unul dintre membrele mele este infectat de această putreziciune detestabilă, vi l-aş da să-l tăiați. (...) Mai mult, dacă l-aş vedea pe vreunul dintre copiii mei mânjit de ea, nu l-aş cruța. (...) Eu însumi l-aş preda şi l-aş jertfi lui Dumnezeu." Lacrimile i-au întrerupt discursul şi toată adunarea plângea, exclamând într-un glas: „Vrem să trăim şi să murim pentru religia catolică!" (D'Aubigné, *History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin,* vol. 4, cap. 12).

Teribil devenise întunericul națiunii care respinsese lumina adevărului. Harul „care aduce mântuire" (Tit 2:11) se arătase. Dar Franța, după ce i-a privit puterea şi sfințenia, după ce mii au fost atraşi de frumusețea lui divină, după ce oraşe şi sate fuseseră iluminate de strălucirea lui, îşi întorsese spatele, alegând mai degrabă întunericul decât lumina. Oamenii respinseseră darul ceresc când acesta le fusese oferit. Ei numiseră răul bine, şi binele rău, până

când au căzut victime amăgirii de sine. Acum, deşi puteau să creadă cu adevărat că Îi făceau un serviciu lui Dumnezeu persecutându-i pe copiii Săi, totuşi sinceritatea lor nu-i făcea nevinovați. Ei respinseseră de bunăvoie lumina care i-ar fi salvat de amăgire, de mânjirea sufletelor lor cu vinovăția sângelui vărsat.

Un jurământ solemn de a extirpa erezia a fost făcut în marea catedrală, în care peste aproape trei secole urma să fie întronată Zeița Rațiunii de către o națiune care Îl uitase pe Dumnezeul cel viu. Procesiunea s-a format din nou şi reprezentanții Franței au început lucrarea pe care juraseră să o aducă la îndeplinire. „La distanțe mici fuseseră ridicate eşafoduri, pe care urmau să fie arşi de vii anumiți creştini protestanți şi s-a aranjat ca rugurile să fie aprinse în clipa când se apropia regele, iar procesiunea să se oprească pentru a fi martoră la execuție" (Wylie, vol. 13, cap. 21). Amănuntele chinurilor suferite de aceşti martiri pentru Hristos sunt prea sfâşietoare pentru a fi relatate, dar din partea victimelor nu s-a manifestat nicio şovăire. Fiind îndemnat să retracteze, unul dintre bărbați a răspuns: „Eu cred numai ceea ce au predicat pe vremuri profeții şi apostolii şi ceea ce au crezut toți sfinții. Credința mea are o siguranță în Dumnezeu şi va rezista tuturor puterilor iadului" (D'Aubigné, *History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin,* vol. 4, cap. 12).

Alaiul se oprea la fiecare loc de tortură. După ce s-a ajuns la locul de unde se plecase, la palatul regal, mulțimea s-a împrăştiat şi regele cu prelații s-au retras, satisfăcuți de realizările zilei şi felicitându-se că lucrarea începută acum va fi continuată până la distrugerea totală a ereziei.

Evanghelia păcii, pe care Franța o respinsese, avea să fie categoric dezrădăcinată, iar rezultatele urmau să fie groaznice. În ziua de 21 ianuarie 1793, exact la două sute cincizeci şi opt de ani din ziua în care Franța se angajase cu totul să-i persecute pe reformatori, o altă procesiune, având un scop cu totul diferit, trecea pe străzile Parisului. „Personajul principal a fost din nou regele. Au fost din nou vociferări şi agitație, s-a auzit din nou strigătul pentru mai multe victime. Au fost din nou ridicate eşafoade negre şi, din nou, evenimentele zilei s-au încheiat prin execuții îngrozitoare. Ludovic al XVI-lea, luptându-se corp la corp cu temnicerii şi călăii săi, a fost târât până la butuc şi ținut acolo cu forța până când a căzut securea şi capul lui tăiat s-a rostogolit pe eşafod" (Wylie, vol. 13, cap. 21). Regele n-a fost singura victimă. Aproape în acelaşi loc, două mii

opt sute de ființe omenești au pierit de ghilotină în zilele sângeroase ale Domniei Terorii.

Reforma îi prezentase lumii o Biblie deschisă, dezvăluind principiile Legii lui Dumnezeu și susținând cerințele ei în fața conștiinței oamenilor. Iubirea Infinită le descoperise oamenilor legile și principiile Cerului. Dumnezeu spusese: „Să le păziți și să le împliniți; căci aceasta va fi înțelepciunea și priceperea voastră înaintea popoarelor, care vor auzi vorbindu-se de toate aceste legi și vor zice: «Acest neam mare este un popor cu totul înțelept și priceput!»" (Deuteronomul 4:6). Când a respins darul Cerului, Franța a semănat semințele anarhiei și ruinei, iar legea inevitabilă a cauzei și efectului a dus la Revoluție și la Domnia Terorii.

Cu mult înainte de persecuția provocată de afișe, îndrăznețul și înflăcăratul Farel fusese obligat să fugă din țara natală. El s-a dus în Elveția și, prin activitatea lui, sprijinind lucrarea lui Zwingli, a contribuit la înclinarea balanței în favoarea Reformei. A fost nevoit să-și petreacă ultimii ani tot aici. Totuși a continuat să exercite o influență decisivă asupra reformei din Franța. În primii ani ai exilului, eforturile lui au fost îndreptate în mod deosebit spre răspândirea Evangheliei în țara natală. A petrecut mult timp predicând printre compatrioții de lângă graniță, unde, cu o atenție neobosită, urmărea conflictul și ajuta prin cuvinte de încurajare și sfaturi. Cu ajutorul altor exilați, au fost traduse în limba franceză scrierile reformatorilor germani și, împreună cu Biblia franceză, au fost tipărite în cantități mari. Aceste lucrări au fost răspândite prin vânzători ambulanți la scară largă în Franța. Le-au fost date acestora cu un preț mic și astfel veniturile lucrării i-au făcut în stare să o continue.

Farel și-a început lucrarea în Elveția sub înfățișarea unui umil învățător. Retrăgându-se într-o parohie izolată, el s-a dedicat instruirii copiilor. Pe lângă disciplinele școlare obișnuite, el a introdus, cu prudență, adevărurile Bibliei, sperând că prin copii vor ajunge la părinți. Unii au crezut, dar preoții au intervenit să-i oprească activitatea și oamenii superstițioși de la țară au fost instigați să se opună. „Aceasta nu poate fi Evanghelia lui Hristos", susțineau preoții, „deoarece predicarea ei nu aduce pace, ci război" (Wylie, vol. 14, cap. 3). Asemenea primilor ucenici, când era persecutat într-un oraș, Farel fugea în altul. El mergea din sat în sat, din oraș în oraș, călătorind pe jos, suferind de foame, de frig și de oboseală și peste tot viața îi era în primejdie. Predica în piețe, în biserici, uneori chiar de la amvoanele catedralelor. Câteodată nu avea niciun ascultător,

alteori, predica îi era întreruptă de strigăte şi batjocuri sau era înlăturat cu forța de la amvon. De mai multe ori a fost prins de gloată şi bătut până aproape de moarte. Cu toate acestea, a mers înainte. Deşi deseori respins, el se întorcea din nou la luptă cu o perseverență neobosită; şi a văzut cum, unul după altul, târgurile şi oraşele care fuseseră fortărețe ale papalității îşi deschideau porțile pentru Evanghelie. Mica parohie în care a lucrat la început a primit curând credința reformată. Oraşele Morat şi Neuchâtel, de asemenea, au renunțat la ritualurile romano-catolice şi au îndepărtat chipurile idolatre din biserici.

Farel dorea de mult timp să înfigă stindardul protestant în Geneva. Dacă ar fi putut fi câştigat, acest oraş ar fi devenit un centru pentru Reforma din Franța, Elveția şi Italia. Având acest obiectiv, şi-a continuat lucrarea până când multe dintre oraşele şi satele din jur au fost câştigate. Apoi, având un singur însoțitor, a intrat în Geneva. Dar nu i-a fost permis să predice decât de două ori. Preoții, nereuşind să obțină condamnarea lui de către autoritățile civile, l-au convocat în fața unui consiliu ecleziastic, la care au venit cu arme ascunse sub mantii, hotărâți să-i ia viața. În afara sălii, a fost adunată o gloată furioasă cu ciomege şi săbii pentru a-l omorî în cazul în care ar fi reuşit să scape de la consiliu. Însă prezența magistraților şi a armatei l-a salvat. A doua zi dis-de-dimineață a fost condus, împreună cu prietenul lui, într-un loc sigur, peste lac. În felul acesta s-a încheiat primul lui demers de a evangheliza Geneva.

Pentru încercarea următoare a fost aleasă o unealtă mai umilă – un tânăr atât de modest la înfățişare, încât a fost tratat cu răceală chiar de către pretinşii simpatizanți ai Reformei. Dar ce putea să facă acesta acolo unde Farel fusese respins? Cum putea cineva cu puțin curaj şi experiență să reziste furtunii din fața căreia cineva mai puternic şi mai curajos fusese constrâns să fugă? „Nici prin putere, nici prin tărie, ci prin Duhul Meu, zice Domnul” (Zaharia 4:6). „Dumnezeu a ales lucrurile slabe ale lumii, ca să facă de ruşine pe cele tari.” „Căci nebunia lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decât oamenii; şi slăbiciunea lui Dumnezeu este mai tare decât oamenii” (1 Corinteni 1:27,25).

Froment şi-a început activitatea ca învățător. Adevărurile pe care le preda el copiilor la şcoală erau repetate de aceştia în familiile lor. Curând, părinții au venit să asculte explicarea Bibliei, până când clasele s-au umplut de ascultători atenți. Exemplare din Noul Testament şi multe broşuri au fost distribuite gratuit şi au ajuns la

mulți care nu îndrăzniseră să vină să asculte noile doctrine. După un timp, şi acest lucrător a fost obligat să fugă. Dar adevărurile pe care le predicase au atins mințile oamenilor. Reforma fusese sădită şi continua să se întărească şi să se extindă. Predicatorii s-au reîntors, şi prin activitatea lor, credința protestantă a prins rădăcini în Geneva.

Oraşul se declarase deja de partea Reformei când Calvin, după multe pribegiri şi greutăți, a intrat pe porțile lui. Întorcându-se dintr-o ultimă vizită în locurile natale, se îndrepta către Basel. Aflând că drumul direct era ocupat de armatele lui Carol al V-lea, a fost obligat să facă un ocol prin Geneva.

În venirea lui Calvin, Farel a recunoscut mâna lui Dumnezeu. Deşi Geneva primise credința reformată, mai rămăseseră încă multe de făcut. Oamenii sunt convertiți la Dumnezeu individual, nu în grup. Reînnoirea spirituală trebuie să se producă în inimă şi în conştiință prin puterea Duhului Sfânt, nu prin decretele conciliilor. Deşi renunțaseră la autoritatea Romei, locuitorii Genevei nu erau gata să renunțe la viciile care înfloriseră sub dominația ei. A introduce principiile curate ale Evangheliei aici şi a-i pregăti pe aceşti oameni să ocupe cu demnitate poziția la care Dumnezeu părea că îi chemase nu erau sarcini uşoare.

Farel era convins că a găsit în Calvin omul cu care putea să colaboreze pentru această lucrare. În numele lui Dumnezeu, l-a implorat solemn pe tânărul evanghelist să rămână şi să lucreze acolo. Calvin s-a dat înapoi tulburat. Timid şi paşnic, evita contactul cu spiritul îndrăzneț, independent şi chiar violent al locuitorilor din Geneva. Sănătatea lui şubredă şi înclinația lui spre studiu îl făceau să caute singurătatea. Convins că prin scrierile sale va putea să servească cel mai bine cauza Reformei, voia să găsească un refugiu pentru studiu şi de acolo să instruiască şi să întărească bisericile prin tipărituri. Dar îndemnul solemn al lui Farel i-a părut o chemare din cer, pe care n-a îndrăznit să o refuze. I s-a părut, spunea el, „că mâna lui Dumnezeu s-a întins din cer, l-a prins şi l-a țintuit de locul pe care era atât de nerăbdător să-l părăsească" (D'Aubigné, *History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin,* vol. 9, cap. 17).

În timpul acesta, mari pericole ameninţau cauza protestantă. Anatemele papei tunau împotriva Genevei şi naţiuni puternice o ameninţau cu distrugerea. Cum avea să reziste acest oraş mic în faţa puternicei ierarhii papale care deseori constrânsese regi şi îm-

părați să se supună? Cum ar fi putut să se împotrivească armatelor marilor cuceritori ai lumii?

În întreaga creştinătate, protestantismul era amenințat de duşmani redutabili. După primele succese ale Reformei, Roma a adunat forțe noi, sperând s-o distrugă. În această perioadă a fost creat Ordinul Iezuiților, cei mai cruzi, cei mai lipsiți de scrupule şi cei mai puternici dintre toți apărătorii papalității. Izolați de orice fel de legături pământeşti şi interese omeneşti, insensibili în fața afecțiunii naturale, cu rațiunea şi conştiința complet reduse la tăcere, călugării iezuiți nu cunoşteau nicio regulă, nicio obligație, în afară de cea a ordinului lor şi nicio datorie în afară de cea a extinderii puterii lui. (Vezi Apendicele.) Evanghelia lui Hristos i-a făcut în stare pe susținătorii ei să înfrunte pericolul şi să îndure suferințele fără să se descurajeze din cauza frigului, a foamei, a trudei şi a sărăciei, să înalțe steagul adevărului în ciuda scaunului de tortură, a temniței şi a rugului. Pentru a lupta împotriva acestor forțe, iezuitismul îi inspira pe adepții lui cu un fanatism care-i făcea în stare să îndure pericole asemănătoare şi să țină piept puterii adevărului cu toate mijloacele de amăgire. Nicio crimă nu era prea mare ca ei să nu o comită, nicio înşelăciune – prea josnică să nu o practice, nicio prefăcătorie – prea dificilă să nu recurgă la ea. Legați prin jurământ la sărăcie şi umilință continuă, scopul lor atent studiat era să obțină bogăție şi putere pentru a fi dedicate distrugerii protestantismului şi reinstaurării supremației papale.

Când se prezentau ca membri ai ordinului lor, purtau un veşmânt de sfințenie, vizitând închisori şi spitale, ajutându-i pe bolnavi şi pe săraci, declarând că au renunțat la lume şi că poartă numele sfânt al lui Iisus, care mergea din loc în loc făcând bine. Însă sub această înfățişare exterioară fără reproş se ascundeau adesea planurile cele mai îngrozitoare şi criminale. Un principiu fundamental al ordinului era acela că scopul scuză mijloacele. În virtutea acestui principiu, minciuna, furtul, jurământul fals, asasinatul erau nu numai scuzabile, ci recomandabile când slujeau intereselor bisericii. Sub diverse măşti, iezuiții şi-au croit drum în funcții de stat, ajungând chiar consilieri ai regelui, influențând politica statelor. Ei deveneau servitori pentru a-i spiona pe stăpânii lor. Au înființat colegii pentru copiii prinților şi nobililor şi şcoli pentru oamenii de rând. Astfel, copiii protestanților erau atraşi să respecte ritualurile papale. Toată pompa şi manifestarea exterioară a serviciului de închinare romano-catolic aveau ca scop să influențeze mintea, să uimească şi

să captiveze imaginația ca, astfel, libertatea pentru care părinții se zbătuseră şi îşi vărsaseră sângele să fie trădată de copiii lor. Iezuiții s-au răspândit cu repeziciune în Europa şi, oriunde ajungeau, se producea o reînviorare a papalității.

Pentru a le da o putere mai mare, a fost emisă o bulă papală care reînființa Inchiziția. (Vezi Apendicele.) În ciuda ororii generale cu care era privit chiar şi în țările catolice, acest tribunal groaznic a fost din nou înființat de către conducătorii papali şi atrocități prea cumplite pentru a suporta lumina zilei au fost repetate în temnițele lui ascunse. În multe țări, mii şi mii de oameni, chiar din floarea națiunii, cei mai sinceri şi mai nobili, cei mai inteligenți şi mai educați, pastori devotați şi evlavioşi, cetățeni harnici şi patrioți, savanți eminenți, artişti talentați, meseriaşi pricepuți au fost ucişi sau obligați să fugă în alte țări.

Acestea au fost mijloacele la care a recurs Roma pentru a stinge lumina Reformei, pentru a lua Biblia de la oameni şi pentru a readuce ignoranța şi superstiția Evului Mediu. Dar sub binecuvântarea lui Dumnezeu şi prin activitatea acelor bărbați nobili pe care El i-a ridicat să continue ce începuse Luther, protestantismul n-a fost distrus. El nu şi-a datorat puterea favorii sau armelor prinților. Țările cele mai mici, națiunile cele mai umile şi mai puțin puternice au devenit fortărețele lui. Aşa era micul oraş Geneva, înconjurat de duşmani puternici care complotau distrugerea lui. Aşa era şi Olanda, pe bancurile de nisip ale Mării Nordului, luptând împotriva tiraniei Spaniei, pe atunci cel mai mare şi mai bogat dintre regate. La fel era Suedia cea aspră şi stearpă, care a câştigat victorii pentru Reformă.

Calvin a lucrat în Geneva aproape treizeci de ani, mai întâi pentru a întemeia acolo o biserică în care să se accepte moralitatea biblică şi apoi pentru înaintarea Reformei în întreaga Europă. În calitate de conducător, conduita lui n-a fost ireproşabilă şi nici doctrinele lui nu au fost lipsite de erori. Dar el a contribuit la răspândirea adevărurilor de o importanță deosebită pentru vremea lui, la menținerea principiilor protestantismului pe fondul valului de reîntoarcere rapidă a papalității şi la promovarea în bisericile reformate a simplității şi curăției vieții, în locul mândriei şi corupției încurajate de învățătura romano-catolică.

Din Geneva plecau publicații şi predicatori pentru a răspândi doctrinele reformate. Persecutații din toate țările căutau aici îndrumare, sfat şi încurajare. Oraşul lui Calvin devenise un adăpost pentru reformatorii persecutați din toată Europa Apuseană. Scăpând

de furtunile îngrozitoare care au continuat timp de secole, fugarii veneau la porțile Genevei. Înfometați, răniți, lipsiți de adăpost şi de rude, erau primiți cu multă căldură şi îngrijiți cu dragoste. Găsind aici un refugiu, ei au binecuvântat oraşul care i-a adoptat prin competența, cunoştințele şi evlavia lor. Mulți care căutaseră un refugiu aici se reîntorceau în țările lor pentru a rezista tiraniei Romei. John Knox, curajosul reformator scoțian, nu puțini dintre puritanii englezi, protestanții din Olanda şi Spania şi hughenoții din Franța au preluat făclia adevărului din Geneva, pentru a lumina în întunericul din țările lor natale.